

СИСТЕМНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОМПЛЕКСНІ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИКИ

УДК 620.9

М.М. КУЛИК, академік НАН України,
Інститут загальної енергетики НАН України, м. Київ

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Виконано порівняння фактичних показників енергоекономічного розвитку України у 2005–2011 рр. з основними прогнозними показниками діючої Енергетичної стратегії України. Розроблено пропозиції щодо інвестиційного забезпечення довгострокового розвитку енергетичного комплексу країни.

Ключові слова: енергетична стратегія, енергоресурси, споживання, структура, вугілля, електроенергія, природний газ, інвестиції.

Стан реалізації Енергетичної стратегії. Україна відносно пізно приступила до створення своєї Енергетичної стратегії (ЕС). Про необхідність її розроблення вперше офіційно було заявлено в тематичній доповіді “Енергозабезпечення економіки України та енергозбереження” групи фахівців Національної академії наук (НАН) України, яка (довідь) увійшла до складу Послання Президента України до Верховної Ради України за 2000 рік. У 2001 р. Президент України видав розпорядження, в якому було сформульовано завдання щодо розроблення Енергетичної стратегії України та затверджена відповідна комісія переважно з членів НАН України (далі – комісія НАН України). На виконання цього розпорядження був розроблений та у грудні 2003 р. офіційно переданий до Адміністрації Президента України проект Енергетичної стратегії.

У зв’язку з політичними подіями 2004 року цей проект не був введений в дію. У 2005 році нова влада вирішила переглянути та внести зміни до проекту ЕС комісії НАН України. Переважно із фахівців Мінпаливенерго була створена нова комісія, яка наприкінці 2005 р. подала в Уряд уточнений проект ЕС. Цей проект був схвалений Урядом у березні 2006 року. При його розробленні за основу був взятий проект комісії НАН України із деякими сутте-

вими змінами, а саме, потужність АЕС на рівні 2030 р. було збільшено до 29,5 ГВт, були вилучені розділи з прогнозування макроекономічних показників, розвитку систем теплозабезпечення та енергомашинобудівного комплексу, що ми вважали і вважаємо необґрунтованим.

Основні показники з енергоекономічного розвитку країни на перспективу до 2030 року (обсяги виробництва валового внутрішнього продукту (ВВП), споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), електроенергії, тепла, природного газу, нафти та нафтопродуктів, вугілля та ін.) були розроблені у 2001 році і представлені в проекті комісії НАН України. Прогнозні дані з виробництва ВВП практично без змін увійшли до складу діючої ЕС.

За час від 2001 р. з’явилась достатня кількість фактичних даних, необхідних для проведення їх співставлення із зазначеними прогнозними показниками. В табл. 1 та на рис. 1 наведені прогнозні (за трьома сценаріями згідно діючої ЕС) і фактичні дані з виробництва ВВП, споживання первинних ПЕР, електроенергії і природного газу, а також показники з енергоемності ВВП у 2005–2011 рр. Обсяги фактичних даних з ВВП та його енергоемності наведені у цінах 2005 року для зручності їх співставлення з даними діючої ЕС.

Як видно з табл. 1 та рис. 1, а, від 2006 р. до 2008 р. фактичні обсяги ВВП незначно перевищують прогнозні за оптимістичним сценарієм.

© М.М. КУЛИК, 2012

Таблиця 1 – Прогнозні та фактичні показники енергоекономічного розвитку України у 2005 – 2011 рр.

			2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 ^{*)}
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (реальний)	млрд грн (ціни 2005 р.)	Енергетична стратегія		¹ 446,1	478,4	510,6	542,9	575,1	618,5
			413,9 ^{*)}	² 435,9	457,8	479,8	501,8	523,7	554,5
		Факт	441,5	³ 426,4	438,8	451,3	463,7	476,2	497,4
Первинні ПЕР (споживання)	млн тонн умовного палива	Енергетична стратегія		¹ 204,5	208,4	212,4	216,3	220,2	224,4
			200,6	² 202,8	205,0	207,2	209,4	211,6	214,7
		Факт	199,2	³ 200,3	200,0	199,8	199,5	199,2	200,4
Електроенергія (споживання)	млрд кВт·год	Енергетична стратегія		¹ 184,4	191,9	199,5	207,0	214,5	220,9
			176,9	² 181,3	185,7	190,1	194,5	198,9	205,3
		Факт	176,9	³ 178,4	179,9	181,3	182,8	184,3	188,3
Природний газ (споживання)	млрд куб. метрів	Енергетична стратегія		¹ 74,8	73,1	71,5	69,8	68,2	67,3
			76,4	² 74,6	72,9	71,1	69,4	67,6	66,6
		Факт	76,4	³ 74,0	71,6	69,2	66,8	64,4	63,2
Енергоемність ВВП	г.у.п. грн	Енергетична стратегія		¹ 458,0	436,0	416,0	398,0	383,0	363,0
			485,0	² 465,0	448,0	432,0	417,0	404,0	387,0
		Факт	451,0	³ 470,0	456,0	443,0	430,0	418,0	403,0

1 – оптимістичний, 2 – базовий, 3 – песимістичний сценарій; *) попередні дані

У 2009 році відбувся обвал економіки, ВВП зменшився майже на 15% (у кілька разів більше, ніж у країнах Західної Європи), його показник вийшов за межі досить вузького прогнозного (оптимістичний – песимістичний) конусу, що і повинно було відбутися, бо економічне збурення мало майже форс-мажорний характер. Але вже в 2010 році, як бачимо з рис. 1, економіка вийшла на траєкторію песимістичного сценарію і продовжила рух по ньому і в 2011 році, що також цілком закономірно, бо світова фінансово-економічна криза продовжується.

Співвідношення прогнозних і фактичних показників з обсягів споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів (див. рис. 1, б) та електроенергії (рис. 1, в) є аналогічними: спочатку траєкторії фактичних показників ідуть близько до базового сценарію, у 2008 році відхиляються в бік песимістичного, у 2009 – відбувається вихід за межі прогнозного конусу. У подальшому у 2010 та 2011 роках рух іде згідно песимістичного сценарію.

Обсяги фактичного споживання природного газу (див. табл. 1) на інтервалі до 2010 року є відчутно меншими за відповідні показники діючої ЄС, що є позитивним явищем. Однак згідно попередніх даних обсяги споживання природного газу в Україні у 2011 році майже співпадають з показником песимістичного сценарію діючої ЄС.

Фактичні дані з енергоемності ВВП (табл. 1, рис. 1, з) у 2006–2008 рр. є кращими за кращі показники діючої ЄС, фактичний показник за 2009 рік відповідає базовому, а за 2010 та 2011 роки – песимістичному сценарію діючої ЄС.

Таким чином, внаслідок дії фінансово-економічної кризи траєкторії змін основних енергоекономічних показників в Україні у 2011 році вийшли на траєкторії песимістичного сценарію діючої ЄС. Оскільки згідно оцінок міжнародних організацій світова криза продовжиться ще досить довго, можна прогнозувати, що наведені макроекономічні показники і в подальшому будуть наближеними до показників відповід-

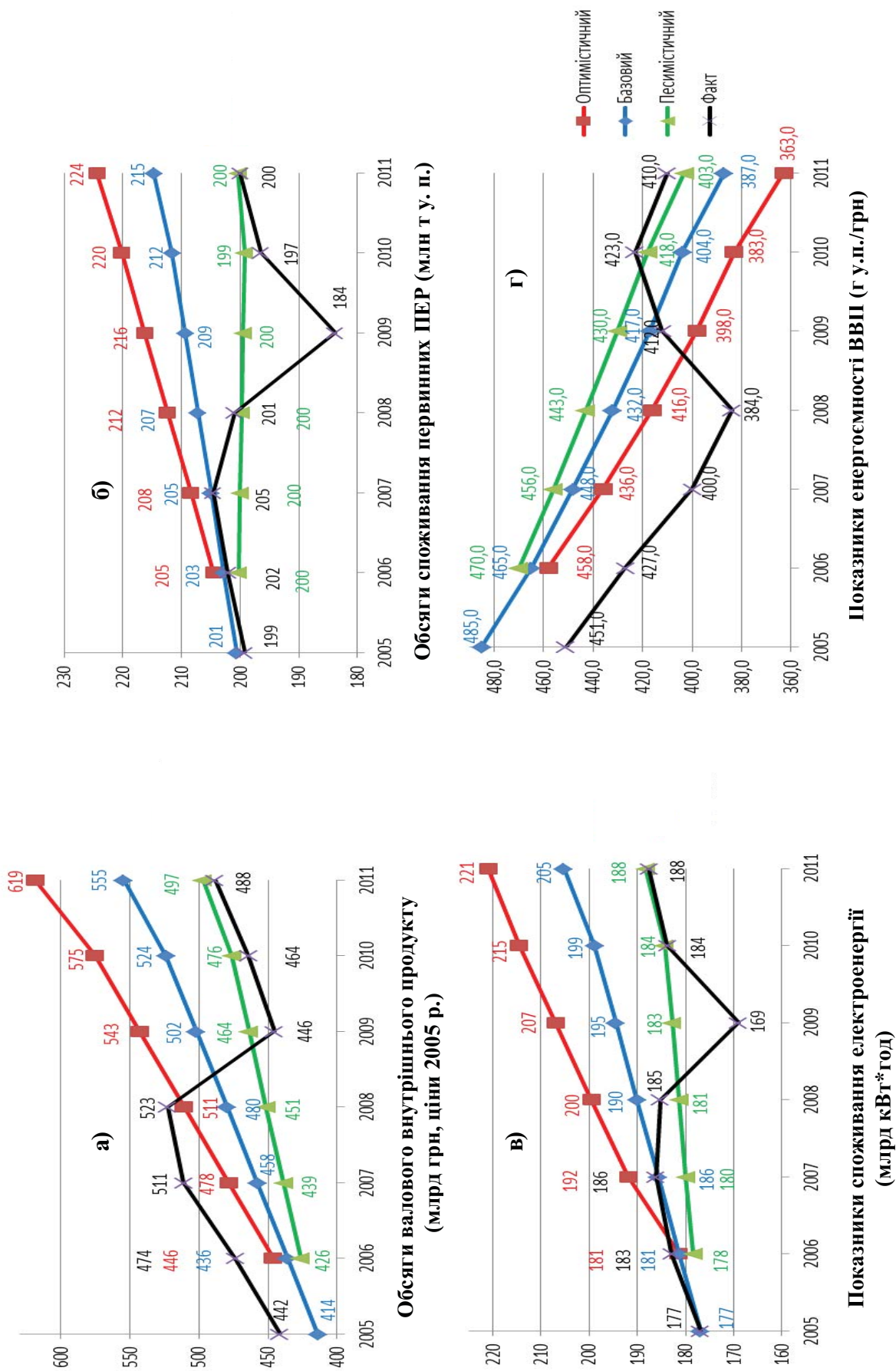

Рис. 1. Прогнози та фактичні показники енергоекономічного розвитку України у 2005–2011 рр.

них песимістичних сценаріїв, зафіксованих в діючій ЕС.

Виконаний аналіз дає підстави стверджувати, що прогнози, наведені в діючій ЕС, є надійними і витримали випробування навіть сильними збуреннями поточної фінансово-економічної кризи. Це є результатом наявності кваліфікованих фахівців з довгострокового прогнозування в економіці і енергетиці та відповідних науково-дослідних організацій, які ще є в Україні.

Схвалення діючої ЕС Кабінетом Міністрів припало на початок політичної кризи, яка закінчилась 2010 року. Починаючи з 2008 року, вона підсилена кризою фінансово-економічною, яка продовжується до сих пір. За таких умов реалізація ЕС України надзвичайно ускладнилась переважно через дефіцит (практичну відсутність) фінансових ресурсів. Впровадження положень ЕС України повинно було здійснюватись відповідно до "Плану заходів на 2006–2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року", затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2006 році. Через складнощі у фінансуванні виконання цього Плану було забезпечено лише частково. На протязі зазначеного періоду виконувались роботи з поточних ремонтів, модернізації і реконструкції об'єктів та систем ПЕК, однак більшістю це були планові та поточні ремонтні роботи, через жорсткі обмеження у фінансуванні нове будівництво та інноваційні проекти здійснювались як виключення. Причому в різних галузях ПЕК фінансова забезпеченість робіт була неоднорідною, дещо кращим стан в цьому аспекті був в електроенергетичному комплексі, гірший – в нафтогазовому. Вугільній промисловості постійно надавалась потужна бюджетна фінансова підтримка, однак збільшення видобутку вугілля практично не спостерігалось. Таким чином, інвестиційна частина Плану була виконана лише в незначних обсягах, цей тягар перекладено на майбутні роки, що ускладнить реалізацію відкладених і всіх інших необхідних заходів.

Здавалося б, має місце протиріччя: при практичній відсутності необхідних інвестицій в енергетичний сектор розвиток економіки країни у 2006–2008 роках відбувався майже за оптимістичним сценарієм, а в кризовий період (2010–2011 рр.) економіка розвивається згідно одного з прогнозованих (песимістичного) сценаріїв. Однак протиріччя немає, бо в умовах

України діє низка специфічних факторів, що обумовлюють наявність такої (умовно можна сказати, сприятливої) ситуації. Електроенергетичний комплекс мав надлишкові потужності і міг значно збільшити обсяги виробництва електроенергії без додаткових інвестицій у нове будівництво, що і було здійснено у 2006–2008 роках. Паливні галузі не забезпечували прогнозні обсяги видобутку вугілля, нафти та газу, однак їх дефіцит компенсувався відповідними обсягами імпорту.

Однак на протязі 2005–2010 років, як і в період з 1991 року, продовжувалась державна політика використання галузей ПЕК України як "донорів" її економіки та соціальної сфери. Були "заморожені" ціни і тарифи на енергоносії на рівнях, що унеможливають стабільний, самодостатній розвиток енергетичних галузей. Часто за таких цін енергетичні підприємства працювали і працюють на грані банкрутства, не маючи можливостей здійснювати інвестиції в реконструкцію своїх потужностей і тим більше – в нове будівництво. Технологічне устаткування більшості енергетичних підприємств є морально застарілим та багатократно перевищило свій технічний ресурс, що загрожує масовими технологічними і системними аваріями. Загальний поточний стан технологічного устаткування галузей ПЕК значно погіршився навіть в порівнянні з його станом на момент схвалення ЕС (2006 р.). Нафто- та газовидобувні галузі через відсутність інвестицій не мають можливості нарощувати розвідані запаси, що невідворотно призведе до зниження обсягів видобутку їх продукції. Ціни на природний газ і нафту власного видобутку установлені Урядом у кілька разів нижчими, ніж на імпортовані, що дуже відчутно гальмує зростання обсягів їх власного виробництва. Вугільна промисловість роками знаходиться в стані стагнації, використовуючи при цьому багатомільярдні ресурси державної бюджетної підтримки. Високий рівень корупції та "тінізації" економіки зводять нанівець можливості незначних інвестицій в енергетичний сектор, на які наразі спроможна держава. Згаяні в попередні роки час і можливості призвели до ще більшого навантаження на економіку і суспільство в майбутні періоди для виведення енергетики країни на прийнятний рівень її ефективності та конкурентоздатності.

Але все це обумовлено не діючою ЕС, бо в ній передбачені необхідні інвестиції і механізми їх надходження з точністю, яка є співставною з точністю наведених вище прогнозів. Енергетична стратегія (як діюча, так і майбутня) сама себе не реалізує. Забезпечити її виконання повинна держава. Не треба ототожнювати якість розроблення будь-якого прогнозного документу зі станом його реалізації, як це роблять, зокрема, автори деяких публікацій. Навіть довершений проект для своєї реалізації потребує певних ресурсів, і не вина проекту, коли необхідні ресурси (у випадку ЕС – це інвестиції) не забезпечені державною владою.

Інвестиційне забезпечення розвитку енергетичного комплексу. Україна має статус країни з ринковою економікою. В перспективі загальним принципом забезпечення стабільного та надійного товарно-грошового обігу в галузях енергетичного комплексу та в енергетичному господарстві країни в цілому повинно стати використання основного ринкового закону, згідно з яким ціна товару (тариф) формується з витрат на його виробництво, відрахувань та прибутку. Капітал, необхідний для забезпечення розвитку та підтримки функціонування енергетичних виробництв, формується з частини прибутку.

Однак в умовах України застосування зазначеного принципу в чистому вигляді наразі є практично неможливим. Починаючи з 80-х років минулого століття, в галузях ПЕК інвестиції в їх розвиток здійснювались в обсягах, що становили лічені відсотки від необхідних. За кілька десятиліть такої діяльності практично в усіх енергетичних галузях накопичилась потреба інвестиційних вкладень, обсяги яких вимірюються сотнями мільярдів гривень. Забезпечення таких великих обсягів інвестицій за рахунок одних лише прибутків енергетичних підприємств призведе до значного зростання цін (тарифів) на енергетичну продукцію. Це, в свою чергу, призведе до падіння попиту на паливно-енергетичні ресурси, зменшення виробництва в енергоємних, в т.ч. орієнтованих на експорт галузях економіки, втрати конкурентоспроможності для багатьох підприємств і ін.

Дуже важливим чинником є те, що в економіці України наразі вже практично закінчується процес приватизації. Винятком були деякі галузі та підгалузі ПЕК, однак останнім часом цей процес охопив і цей сектор. За таких

умов забезпечувати оновлення та розвиток енергетичних підприємств шляхом відповідного (дуже великого) зростання їх прибутку з метою розвитку виробництва порушує соціальну справедливість. Такий підхід призведе до того, що підвищення тарифів (цін) на енергетичну продукцію недержавних підприємств з метою їх оновлення та розвитку до рівнів, коли значно перевищується норма справедливого прибутку, фактично стане передачею коштів споживачів на створення додаткової приватної власності у виробників. Тому для часткового фінансування оновлення та розвитку підприємств певних галузей ПЕК слід створити та використовувати спеціальні державні фонди розвитку. Одним із основних джерел надходжень до цього фонду мають бути цільові надбавки до тарифів, які необхідно періодично встановлювати та законодавчо затверджувати.

Інвестування енергетичних підприємств з цього фонду повинно здійснюватись у формах прямих державних інвестицій або кредитів. При цьому обов'язковою умовою надання інвестицій недержавним підприємствам є збільшення державної частки їх акцій відповідно до обсягів наданих інвестицій. Таким чином, завдяки створенню спеціального фонду розвитку забезпечується механізм інвестування, за якого кошти споживачів не перетворюються на власність виробників енергоресурсів. Ці кошти не втрачаються для них, а набувають своєї форми державної позики для розв'язання загальнонаціональної проблеми стабільного енергозабезпечення. Така форма додаткового тарифного навантаження на споживача є найменшою з можливих плат за майже безінвестиційну діяльність держави в галузях ПЕК протягом останніх 25 років.

В умовах фінансово-економічної кризи забезпечення фінансових ресурсів, необхідних для оновлення та розвитку енергетичних підприємств і нарощування обсягів їх виробництва, є однією з найважливіших та найскладніших проблем в енергетиці України.

За світовою практикою інвестування в енергетичних галузях доцільно здійснювати у таких формах:

- власні кошти підприємств;
- кошти енергетичних об'єднань, інших підприємств;
- пряме фінансування з державного та місцевих бюджетів;

- кредити;
- приватні кошти та іноземні інвестиції;
- капітал акціонерних товариств.

Протягом останніх двадцяти років усі перелічені джерела діяли в Україні, однак обсяги здійснених інвестицій були замалими. Це пояснюється нераціональною структурою цін і тарифів на енергоресурси, жорсткою податковою політикою, відсутністю коштів у підприємств (об'єднань), відсутністю привабливого інвестиційного клімату в енергетичній сфері тощо.

У порівнянні з періодом 2001–2005 років умови та вимоги щодо забезпечення необхідних обсягів фінансування процесів оновлення та розвитку підприємств електроенергетичного комплексу (ЕЕК) в період 2006–2010 рр. суттєво погіршилися. Через низку внутрішніх причин останній період не був використаний для започаткування цього процесу, стан обладнання та кадрове забезпечення ЕЕК значно погіршилися. На світових ринках значно зросли ціни на всі паливні ресурси, включаючи ядерне паливо. Залишається невирішеною проблема перехресного субсидювання, що призводить до невиправдано високих обсягів споживання електроенергії населенням і, як наслідок, зростання цього тягаря для підприємств промисловості. Україна вступила до Енергетичного співтовариства і взяла на себе, зокрема, дуже важкі зобов'язання щодо забезпечення екологічних вимог при виробництві електричної енергії, перш за все – вимог зі зменшення до європейських рівнів на теплових електростанціях викидів окислів сірки, азоту та пилу в дуже стислі терміни (до 2017 року). Останнє потребує дуже великих обсягів додаткових капіталовкладень.

Світова фінансово-економічна криза охопила практично всі країни світу, включаючи промислово розвинені. В умовах України цей фактор визначає зменшення попиту на електроенергію на всьому періоді до 2030 року, зменшення обсягів необхідних генеруючих потужностей в ЕЕК і, як наслідок, зменшення обсягів необхідних інвестицій в ЕЕК на весь період до 2030 року в порівнянні з відповідними показниками діючої Енергетичної стратегії. Однак навіть за наявності такого позитивного фактора тягар інвестиційної бездіяльності на протязі останніх десятиліть в підгалузях ЕЕК та міжнародних зобов'язань України на терені захисту

довкілля обумовлюють необхідність забезпечення великих інвестицій в його оновлення та розвиток.

Загальний обсяг необхідних інвестицій в ЕЕК на період до 2030 року з урахуванням всіх зазначених вище факторів відповідно до базового сценарію проекту “Оновлення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року в галузі електроенергетики”, розробленого Фондом “Ефективне управління”, становить (ціни 2010 р.) 775 млрд грн, у т.ч. – в модернізацію та реконструкцію ТЕС – 33; реконструкцію ГЕС – 5; подовження ресурсу та забезпечення безпеки роботи енергоблоків АЕС – 38; встановлення пило-газоочисного устаткування при реконструкції ТЕС – 64; модернізація (реконструкція) ТЕС – 7; нове будівництво ТЕС – 156; будівництво ГЕС і ГАЕС – 55; нове будівництво АЕС – 101; будівництво відновлюваних електростанцій – 130; модернізація та розвиток магістральних електромереж – 53; модернізація та розвиток розподільчих мереж – 134 млрд грн. Тобто, зазначений обсяг інвестицій передбачає весь (дуже широкий) спектр діяльності в усіх галузях ЕЕК України від модернізації до нового будівництва.

Надходження інвестицій в ЕЕК України на стадії сталого розвитку повинно здійснюватись на строго ринкових принципах, а саме, коли будуть забезпечені:

- ліквідація перехресного субсидювання;
- доведення інвестиційної складової в структурі тарифу на електроенергію до рівня, що гарантує надходження інвестицій, достатніх для необхідного розвитку підприємств ЕЕК;
- наближення вартості праці в структурі тарифу на електроенергію до середньоєвропейського рівня;
- надходження всіх видів палива та устаткування для підприємств ЕЕК за нерегульованими цінами з конкурентних ринків.

Однак за наявних умов стадія сталого розвитку в ЕЕК України в чистому вигляді буде досягнута лише після проходження певного перехідного періоду, який закінчиться, більш за все, наприкінці 20-х років.

Тобто, на протязі практично всього періоду до 2030 року інвестування розвитку ЕЕК доцільно забезпечувати не лише за рахунок підприємств-виробників, але й з потужних додаткових джерел, основним з яких повинен стати державний фонд розвитку ЕЕК.

Обсяги необхідних інвестицій в ЕЕК країни за періодами до 2030 року та доцільні джерела їх надходження наведені в табл. 2. В ній в рядку “Інші джерела” маються на увазі входження на ринок електричної енергії нових компаній, надходження коштів із державного та місцевих бюджетів, додаткова емісія акцій генеруючих компаній і ін.

- пільгові державні кредити;
- державні інвестиції в розвиток електроенергетичного комплексу;
- державна частка прибутків від діяльності підприємств ЕЕК.

Найбільш надійним та потужним із цих джерел є цільові надбавки до тарифів на електроенергію. В табл. 4 наведені показники

Таблиця 2 – Джерела та обсяги фінансування розвитку ЕЕК, млрд грн (ціни 2009 року)

	До 2015	2016–2020	2021–2025	2026–2030	2012–2030
Потреба в інвестиціях за період	172,0	206,0	234,0	163,0	775,0
Власні інвестиції енергетичних компаній	84,6	93,5	122,1	114,3	414,5
Кошти Фонду	84,8	108,2	105,8	29,5	328,3
Інші джерела	2,6	4,3	6,1	19,2	32,2

Структура фінансування розвитку ЕЕК країни на період до 2030 року наведена в табл. 3.

електроенергії, спожитої в Україні за інтервалами та за весь період до 2030 року, а

Таблиця 3 – Джерела та структура фінансування розвитку ЕЕК, %

	До 2015	2016–2020	2021–2025	2026–2030	2012–2030
Потреба в інвестиціях за період	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Власні інвестиції енергетичних компаній	49,2	45,4	52,2	70,1	53,5
Кошти Фонду	49,3	52,5	45,2	18,1	42,4
Інші джерела	1,5	2,1	2,6	11,8	4,1

Згідно даних табл. 2 та 3 обсяги інвестицій з державного фонду розвитку ЕЕК (Фонд) відчутно перевищують власні інвестиції ГК в період до 2020 року, помітно зменшуються в період до 2025 року і стають незначними в інтервалі 2026–2030 рр. Середня за весь період частка Фонду в інвестиційному забезпеченні розвитку ЕЕК є досить значною і становить 42,4%.

Наповнення Фонду доцільно забезпечувати за рахунок таких джерел:

- цільові надбавки до тарифів на електроенергію;

також цільова надбавка до тарифу у відповідні інтервали.

З табл. 4 видно, що для забезпечення обсягів інвестицій з Фонду, що перевищують, або рівні 50% від необхідних, достатньо установити цільові надбавки до тарифу на електроенергію у розмірі 17,3 – 20% (період до 2020 року). В подальших періодах в процесі становлення в економіці країни процесів сталого розвитку цільова надбавка зменшується до 3,8%. Середня цільова надбавка до тарифів на електроенергію за весь період до 2030 року становить 13%.

Таблиця 4 – Прогнозні показники споживання, вартості та цільова надбавка до тарифу на електроенергію для фінансування Фонду з розвитку ЕЕК України

	2012–2015	2016–2020	2021–2025	2026–2030	2012–2030
Споживання електроенергії в Україні за періодом, млрд кВт-год	667,0	982,5	1087,5	1202,5	3939,5
Вартість [*] спожитої електроенергії в Україні за періодами млрд грн (ціни 2010 року)	424,2	624,9	691,6	764,8	2505,5
Кошти для формування Фонду за періодами, млрд грн	84,8	108,2	105,8	29,5	328,3
Цільова надбавка для фінансування Фонду, %	20,0	17,3	15,3	3,8	13,0

^{*} середньозважений тариф на електроенергію в Україні у 2010 році становив 0,636 грн/кВт-год

Зазначені показники цільових надбавок є цілком прийнятними для економіки та соціальної сфери країни. Їх введення надасть можливість енергетичним компаніям провести технічне переоснащення галузей ЕЕК країни з досягненням їх технічних і економічних показників до рівнів, що відповідають показникам енергетичних систем Європейського Союзу.

Створення фонду розвитку ЕЕК дозволить сконцентрувати зусилля на вирішенні як пріоритетних, першочергових завдань, так і стратегічних проблем розвитку електроенергетичної галузі.

Фінансування Фондом енергетичних проектів доцільно забезпечувати з використанням наступних механізмів.

Фінансування розвитку державних генеруючих компаній (ГК), до складу яких входять АЕС, ГАЕС і потужні ГЕС, повинно забезпечуватись відповідно до затверджених планів їх розвитку.

Визначення доцільності фінансування за рахунок Фонду та пріоритетності реалізації інвестиційних проектів інших ГК, включаючи підприємства, які мають або планують створення власних генеруючих потужностей, повинно здійснюватись на тендерних засадах спеціалізованою незалежною експертною радою Фонду, до складу якої входять представники відповідних міністерств і відомств, профільних комітетів Верховної Ради України, науки й освіти, енергетичних компаній (ЕК) різних форм власності, виходячи з техніко-економічної та екологічної ефективності пропозицій енергетичних компаній, їх відповідності цілям і завданням економічної політики та енергетичної стратегії держави, участі ЕК у фінансуванні реалізації проектів тощо.

При прийнятті відповідного інвестиційного проекту до реалізації ЕК – заявник проекту випускає додаткову емісію акцій, яку викуповує Фонд (тобто зростає частка державного капіталу в цих компаніях) за рахунок коштів, які залишаються в розпорядженні Фонду після фінансового забезпечення планових інвестицій. Отримані кошти компанія може витратити лише на реалізацію зазначеного інвестиційного проекту. Придбані акції передаються у спеціалізовану структуру Фонду, а отримані дивіденди він повинен використовувати на розширення можливостей фінансування проектів з розвитку енергетики або, за рішенням Уряду, перераховувати у бюджет.

Приймаючи рішення про продаж акцій енергетичних компаній, які (акції) належать Фонду, він забезпечує їх реалізацію за ринковими цінами на тендерній основі. Отримані кошти спрямовують на розширення можливостей фінансування проектів з розвитку енергетики або перераховують в бюджет країни.

Придбання акцій дозволяє Фонду безпосередньо брати участь у процесах управління ЕК, контролювати ефективність використання наданих кредитів і роботи ЕК.

Реалізація такого механізму дозволяє максимально ефективно використовувати обмежені ресурси для вирішення завдань розвитку електроенергетичного комплексу країни за рахунок конкуренції ЕК за інвестиційні ресурси.

Свою діяльність Фонду доцільно здійснювати протягом наведених нижче періодів.

Перший охоплює інтервал до 2015 року. В ньому діяльність Фонду має спрямовуватись здебільшого на реалізацію державних завдань у галузі електроенергетики, а основну підтримку отримують такі планові роботи й інвестиційні проекти:

- модернізація та реконструкція існуючих потужностей у тепловій енергетиці за рахунок, як правило, маловитратних заходів;
- реалізація пілотних проектів у тепловій енергетиці;
- роботи, що пов'язані з подовженням терміну роботи існуючих АЕС;
- будова енергетичних об'єктів – ГАЕС і АЕС.

У цей період головним джерелом інвестиційних ресурсів повинні бути цільові надбавки до тарифів, а також основна частина доходів ЕК. Частка рентабельності підприємств ЕК, що спрямовується на інвестиції, планується невисокою для забезпечення прийняттого рівня ціни на електроенергію.

Другий період (до 2020 року) передбачає реалізацію проектів з використанням ресурсів Фонду, спрямованих на подовження терміну роботи існуючих АЕС, модернізацію та реконструкцію ТЕС і розвиток комбінованого виробництва тепла й електроенергії.

У цей період у ролі інвестиційних ресурсів значно зростає частка власних коштів підприємств, що потребує проведення ефективної регуляторної політики в енергетиці для забезпечення прийняттого рівня рентабельності діяльності ЕК. Це має гарантувати зацікавлені

ність ЕК у розвитку бізнесу (реінвестування доходів), а Фонд забезпечить наявність необхідних фінансових ресурсів, створить привабливу атмосферу для залучення додаткових інвестицій у галузь.

В цей період певну роль починають відігравати інші джерела інвестування, чому має сприяти зростання рентабельності виробництва електроенергії. Важливим фактором зниження ціни на електроенергію є також продаж активів Фонду, які він придбав у вигляді акцій недержавних компаній протягом першого періоду, з обов'язковим реінвестуванням отриманих коштів у розвиток ЕЕК на другому етапі.

На третьому етапі (2021–2025 рр.) цільова надбавка зменшується (15,3% ціни). Значна частка потреб у коштах забезпечується за рахунок продажу акумульованих Фондом акцій ГК, до складу яких входять ТЕС і ТЕЦ. Провідну роль у фінансуванні розвитку енергетики на цьому етапі мають відігравати власні кошти підприємств.

У подальший період (2026–2030 рр.) діяльність Фонду пов'язуватиметься, в основному, з реалізацією залишків його активів, енергетика повинна розвиватись здебільшого за рахунок використання власних коштів ЕК і залучення інших джерел інвестицій як у привабливу сферу бізнесу.

Резюме. Аналіз реалізації діючої Енергетичної стратегії України демонструє, що основні показники енергоекономічного розвитку країни (виробництво ВВП, споживання первинних енергоресурсів, електроенергії та природного газу, енергоємність ВВП) у 2006–2008 роках були близькими або кращими за показники оптимістичного сценарію ЕС. Фінансово-економічна криза 2008 року та подальших років порушила цю тенденцію в бік їх значного погіршення у 2009 році, однак вже станом на 2010 рік обсяги виробництва ВВП та споживання електроенергії практично вийшли на траєкторію песимістичного розвитку, передбачену діючою Енергетичною стратегією (їх розбіжність з фактичними даними складає лише 1,5–2,5%). Це демонструє досить високу точність та надійність прогнозування, проведеного при розробленні діючої Енергетичної стратегії.

Стан реалізації Енергетичної стратегії України визначається виконанням умов, за яких вона розроблялась. Однією з основних умов є необхідність забезпечення визначених Страте-

гією інвестиційних ресурсів. Через політичну кризу 2005–2010 років та поточну фінансово-економічну кризи має місце жорсткий дефіцит (практична відсутність) інвестиційних ресурсів в енергетичній сфері країни. В результаті загальний стан технологічного устаткування галузей ПЕК значно погіршився в порівнянні з його станом у 2005 році. На протязі 2005–2011 років, як і в період з 1991 року, продовжувалась державна політика використання галузей ПЕК України як “донорів” її економіки та соціальної сфери. Були “заморожені” ціни і тарифи на енергоносії на рівнях, що унеможливають стабільний, самодостатній розвиток енергетичних галузей. Часто за таких цін енергетичні підприємства працювали і працюють на грані банкрутства, не маючи можливостей здійснювати інвестиції в реконструкцію своїх потужностей і тим більше – в нове будівництво. Технологічне устаткування більшості енергетичних підприємств є морально застарілим та багатократно перевищило свій технічний ресурс, що загрожує масовими технологічними і системними аваріями. Згаяні в попередні роки час і можливості призвели до ще більшого навантаження на економіку і суспільство в майбутні періоди для виведення енергетики країни на прийнятний рівень її ефективності та конкурентоздатності.

У порівнянні з періодом 2001–2005 років умови та вимоги щодо забезпечення необхідних обсягів фінансування процесів оновлення та розвитку підприємств електроенергетичного комплексу в період 2006–2010 рр. суттєво погіршились. Через низку внутрішніх причин останній період не був використаний для започаткування цього процесу, стан обладнання та кадрового забезпечення ЕЕК значно погіршились. На світових ринках значно зросли ціни на всі паливні ресурси, включаючи ядерне паливо. Залишається невирішеною проблема перехресного субсидювання, що призводить до невинновданно високих обсягів споживання електроенергії населенням і, як наслідок, зростання цього тягаря для підприємств промисловості. Україна вступила до Енергетичного співтовариства і взяла на себе, зокрема, важкі зобов'язання щодо забезпечення екологічних вимог при виробництві електричної енергії, перш за все – вимог зі зменшення до європейських рівнів викидів окислів сірки, азоту та пилу на теплових електростанціях в дуже стислі терміни.

Останнє потребує дуже великих обсягів додаткових капіталовкладень.

Ситуація, що склалася в інвестуванні ЕЕК України, вимагає, щоб на протязі всього періоду до 2030 року капіталовкладення в його розвиток здійснювались не лише за рахунок підприємств-виробників, але й з потужного додаткового джерела, а саме, з державного фонду розвитку ЕЕК.

Наповнення Фонду доцільно забезпечувати за рахунок таких джерел:

- цільові надбавки до тарифів на електроенергію;
- пільгові державні кредити;
- державні інвестиції в розвиток електроенергетичного комплексу;
- державна частка прибутків від діяльності підприємств ЕЕК.

Найбільш надійним та потужним із цих джерел є цільові надбавки до тарифів на електроенергію.

Для забезпечення обсягів інвестицій з Фонду, що перевищують, або рівні 50% від

необхідних, достатньо установити цільові надбавки до тарифу на електроенергію у розмірі 17,3 – 20% (період до 2020 року). В подальших періодах в процесі становлення в економіці країни процесів сталого розвитку цільова надбавка зменшується до 3,8%. Середня цільова надбавка до тарифів на електроенергію за весь період до 2030 року становить 13%.

Зазначені показники цільових надбавок є цілком прийнятними для економіки та соціальної сфери країни. Їх введення надасть можливість енергетичним компаніям провести технічне переоснащення галузей ЕЕК країни з досягненням їх технічних і економічних показників до рівнів, що відповідають показникам енергетичних систем Європейського Союзу.

Створення фонду розвитку ЕЕК дозволить вирішити як пріоритетні, першочергові завдання, так і стратегічні і проблеми розвитку електроенергетичної галузі.

Надійшла до редколегії 28.03.2012